

Maria ALDEA
(Universitatea „Babeș-Bolyai”,
Cluj-Napoca) | **Biografia lingvistică.
Un punct de vedere**

Abstract: (Linguistic Biography. A Case-Study) In this paper I discuss one of the types of the linguistic biography, namely the narrative interview. In this respect, based on an interview recorded in 2002 with Jana Páleníková, professor at the Comenius University of Bratislava, I focus on the linguistic elements which organize her discourse. The analysis of the linguistic material will underline the manner in which Jana Páleníková defines, through her speech, „the conversion” to a new cultural and professional identity, limiting three phases: to begin with, the discovery of Romanian language, literature and culture, afterwards, the assimilation of the information specific to the domain and its rigorous study with the help of scholarships and the summer courses from Romania and, lastly, the inversion of roles, herself becoming a teacher and training, in her turn, new generations of students.

Keywords: *linguistic biography, narrative interview, linguistic analysis, Romanian language, literature and cultur, Jana Páleníková.*

Rezumat: În comunicarea de față ne propunem să discutăm unul din subtipurile de biografii lingvistice orale dialogale, și anume interviul narativ. În acest sens, bazându-ne pe un interviu pe care l-am realizat, în anul 2002, cu Jana Páleníková, cadru didactic la Universitatea Comenius din Bratislava, vom căuta să aducem în prim-plan elementele lingvistice ce structurează discursul acesteia. Analiza materialului lingvistic va evidenția modul în care Jana Páleníková își definește, prin discurs, „convertirea” la o nouă identitate culturală și profesională, delimitând trei stadii: în primul rând, descoperirea limbii, literaturii și culturii române, apoi, însușirea informațiilor de specialitate pe parcursul anilor de facultate și aprofundarea acestora prin bursele de studiu și cursurile de vară din România și, în al treilea rând, răsturnarea rolurilor, aceasta devenind ea însăși profesoară, formând, la rândul ei, noi generații de studenți.

Cuvinte-cheie: *biografia lingvistică, interviul narativ, analiză lingvistică, limbă, literatură și cultură românească, Jana Páleníková.*

1. Introducere

Situată, din punct de vedere metodologic, la intersecția mai multor domenii – istorie, sociologie, psihologie, antropologie, etnografie, folclor ș.a. –, narațiunea, ilustrând tipologia „poveștilor de viață”, a adus în atenția lingviștilor o nouă temă de reflecție, și anume biografia lingvistică.

Caracterizată prin dimensiunea exclusiv narativă, orală sau scrisă, și prin recursul continuu la memorie, biografia lingvistică se construiește prin „descrieri, argumentări și explicații, întrucât persoana își povestește experiențele trăite și etapele parcurse în procesul de învățare, justificând decizii sau descriind contexte” (Simina-Suciu 2024, 22-23). Așadar, încadrată în tipologia *storytelling*, a povestirii, subiecții intervievați sau chestionați își narează parcursul de învățare a unei limbi străine și aprop(r)ierea de cultura vehiculată prin acea limbă.

În acest cadru, în lucrarea prezentă, apelând la tehnica interviului narativ biografic (vezi T. Vlad 1997), ne propunem să reconstruim, prin intermediul elementelor lingvistice ce structurează discursul unui individ, modul în care acesta își definește „convertirea” la o nouă identitate culturală și profesională.

Abordarea lingvistică se fundamentează pe lucrările teoretice elaborate de Jean-Michel Adam (1999; 2008; 2009), Jean-Michel Adam și André Petitjean, în colaborare cu F. Revaz (2007), Carmen Vlad (2003), Elena Dragoș (2000), Ligia Stela Florea (2018), Liana Pop (2009) ș.a.

Analiza noastră se bazează pe un interviu pe care i l-am luat Janei Páleníková¹ și, ulterior, l-am publicat în revista *Steaua*, anul III, nr. 5-6, 2002, p. 83-84, 95.

Interviul nostru se încadrează tipului de interviu semistrukturat, fiind bazat pe nouă întrebări² ce au căutat să surprindă și, în același timp, să evidențieze câteva aspecte relevante pentru modul de însușire a limbii române de către intervievată, și anume momentul primei întâlniri cu limba română, motivația alegerii sale, percepția evoluției României de dinainte și de după Revoluția din Decembrie 1989, implicarea sa în promovarea limbii, culturii și civilizației românești.

¹ Jana Páleníková s-a născut pe 24 august 1954, în Bratislava (Slovacia), oraș în care, de altfel, și-a construit și desăvârșit parcursul profesional. Absolventă a Universității „Komenský” din Bratislava, Jana Páleníková a studiat filologia franceză și cea română, alegând să aprofundeze și să profeseze în domeniul studiilor românești. Cu o lucrare de diplomă consacrată literaturii române interbelice și continuată cu o teză de doctorat ce a tratat o temă de actualitate la momentul respectiv, anume *Tradiționalismul și modernismul în romanele lui Camil Petrescu*, Jana Páleníková va fi un punct de referință nu doar pentru devenirea studiilor românești în Slovacia, ci, implicit, pentru promovarea literaturii și a culturii române în arealul slovac, printr-o susținută activitate de traducere și prin numeroase proiecte culturale.

² Întrebările au fost: „Pentru mine, ca român, este uimitor să constat stilul dv. impecabil de a vorbi românește. Chiar aș putea afirma, și nu greșesc deloc, că vorbiți mai corect decât un român! Cum ați învățat limba română? / Așadar, ați ales să vă specializați în limba și literatura română. Cui se datorează această alegere? / V-ați gândit vreodată că veți ajunge să împărtășiți altora acest «univers spiritual și cultural misterios», că veți învăța pe alții românește, că veți fi o adevărată ambasadoare a culturii românești? / Când ați vizitat pentru prima dată România? / Cum ați descrie România de dinainte și de după Revoluția din decembrie 1989? / Știu că recent ați fost premiată cu diploma de onoare pentru promovarea culturii române de către Ambasada României din Bratislava. În ce a constat, cum s-a manifestat? / Care sunt proiectele de viitor? / Știu că anul trecut a fost reînființată Societatea culturală româno-slovacă. Care sunt obiectivele ei? / Care sunt proiectele Societății?” (vezi Páleníková 2002).

2. Analiza interviului

Analiza pe care o realizăm în continuare se bazează, în exclusivitate, pe câteva secvențe textuale excerptate din interviul publicat (vezi, *supra*, **1. Introducere**) prin intermediul cărora am căutat să surprindem elementele lingvistice ce structurează discursul interviewatei, evidențiind astfel maniera în care se produce și/sau se construiește discursul despre sine în procesul de învățare a limbii române.

Istoria personală a apropierii și, mai apoi, a „convertirii” la limba română se articulează pe aducerea în prezent, prin intermediul relatării, al povestirii, a unui timp trăit odinioară și care, prin actul rememorativ, este rețrăit.

Astfel, printr-o secvență narativă, caracterizată prin prezența verbelor la indicativ, perfect compus și imperfect (*a fost, mă pregăteam, am vrut, nu exista, figura, am optat*), ni se descoperă prima întâlnire a Janei Páleníková cu limba română, întâlnire realizată prin intermediul cărților și declanșată de pregătirea pentru examenul de admitere la facultate: „Primul meu contact a fost «livresc», pe vremea când mă pregăteam pentru examenul de admitere la Facultatea de Filosofie a Universității «Komensky» din Bratislava.” (Páleníková 2002, 83), motivul alegerii limbii române fiind unul exclusiv de natură administrativă, și anume imposibilitatea de a studia limba dorită, anume franceza, altfel decât în combinație cu slovacă sau româna:

„Încă din timpul studiilor mele liceale am vrut să studiez limbile romanice, în mod deosebit limba franceză. În anul admiterii mele la facultate nu exista însă alegerea liberă a specializării de studii, combinațiile fiind stabilite de Ministerul Învățământului. Astfel, în anul respectiv limba franceză figura în două combinații, fie cu limba slovacă, fie cu limba română. *Eu am optat nu pentru slovacă, ci pentru o altă limbă romanică, și anume română.*” (Páleníková 2002, 83; subl.n. – M.A.).

Prezența negației de constituent *nu* în enunțul afirmativ-declarativ de la finalul secvenței narative, întărită de conjuncția coordonatoare adversativă *ci*, atenționează cititorul că ceea ce urmează să fie spus este deosebit de important, pentru că justifică alegerea interviewatei pentru destinul ei profesional. De asemenea, la focalizarea atenției asupra importanței confesiunii contribuie, pe lângă exprimarea subiectului prin pronumele personal de persoana I, singular („eu am optat”, nu altcineva), și structura apozitivă care explicitează și delimitează substantivul-bază: „pentru o altă *limbă romanică*, și anume *română*” (subl.n. – M.A.), construct cu rol metalingvistic, întrucât include și definește româna ca aparținând familiei limbilor romanice.

Așa cum se poate observa, această secvență narativă arată că experiența lingvistică de învățare a unei limbi străine, i.e. romanice, de către interviewată nu este singulară, aceasta fiind și o foarte bună cunoscătoare a limbii franceze. În ciuda acestui fapt, prezența expresiei adverbiale *drept dovadă* din următoarea secvență narativă vine în fapt să tranșeze, să justifice și să argumenteze opțiunea interviewatei, înclinând definitiv balanța spre studierea limbii române:

„Dacă la începutul studiilor mele universitare, limba mea de preferință a fost franceza, pe parcurs, însă, aceasta a fost înlocuită de română. *Drept dovadă*, Facultatea am absolvit-o cu o lucrare de diplomă din literatura română.” (Páleníková 2002, 83; subl.n. – M.A.).

Însă, în ceea ce privește româna, dacă, la început, la baza alegerii studierii acesteia au stat factori externi, de natură administrativă, după cum am putut constata pe baza primei secvențe narative discutate, punctul de cotitură, de răscruce va sta sub semnul motivației personale, al alegerii asumate, fiind marcat exclusiv de întâlnirea cu profesorul Eugen Negrici la sfârșitul primului an de studenție:

„A venit în anul 1974, când grupa noastră – formată din șaptesprezece fete și un băiat – abia terminase primul an. Asta însemna că la sosirea dumnealui știam doar primele douăzeci de lecții dintr-un manual de română pentru străini și ne obișnuisem să folosim corect conjunctivul. Atât.” (Páleníková 2002, 83).

Amprenta puternică a întâlnirii cu profesorul E. Negrici a rămas neștersă în memoria afectivă a intervievatei:

„Și, dintr-o dată, a apărut un om extraordinar, cu mintea deschisă, care a început să ne vorbească despre literatură, despre scriitori, despre Eminescu și «Luceafărul», despre România, istoria și prezența ei pe scena lumii, în așa fel încât înaintea noastră se deschidea un orizont cu totul diferit de cel pe care l-am cunoscut până atunci. Sub influența personalității lui puternice și îndrumarea lui, ne-am simțit foarte tare atrași de «elementul» românesc, am început să citim literatura română și, împreună cu el, am pregătit pentru colegii noștri, studenți la alte limbi romanice, câteva serate românești unde am prezentat folclorul românesc, poezia și muzica populară, am proiectat niște filme documentare despre România ș.a. Dintr-o dată, eu personal m-am simțit atrasă de un univers spiritual și cultural misterios care merita dezvăluit, cunoscut și studiat.” (Páleníková 2002, 83).

Așa cum se poate observa, această secvență descriptivă, în care intervievata construiește portretul moral al profesorului E. Negrici („un om extraordinar, cu mintea deschisă”, „personalitatea lui puternică și îndrumarea lui”; subl.n. – M.A.), încapsulează și comentariile culturale ale acesteia ce evidențiază impactul nu doar asupra ei, ci și asupra colegilor ei, redat prin întrebuițarea verbelor și a pronomelor personale de persoana 1, plural („care a început să ne vorbească despre literatură, despre scriitori, despre Eminescu și «Luceafărul», despre România, istoria și prezența ei pe scena lumii [...]”; *ne-am simțit* foarte tare atrași de «elementul» românesc, *am început să citim* literatura română și, împreună cu el, *am pregătit* pentru colegii noștri, studenți la alte limbi romanice, câteva serate românești unde *am prezentat* folclorul românesc, poezia și muzica populară, *am proiectat* niște filme documentare despre România ș.a.”; subl.n. – M.A.), ceea ce transformă enunțul final al acestei secvențe în corolar al momentului declanșator al determinării sale de a studia în principal limba

română: „Dintr-o dată, eu personal m-am simțit atrasă de un univers spiritual și cultural misterios care merita dezvăluit, cunoscut și studiat.” (subl.n. – M.A.).

Pe lângă cursurile oferite de facultate, interviuata a reușit să aprofundeze și să dobândească excelente competențe de comunicare și datorită burselor de specializare la Universitatea din București (1975, 1978), respectiv în anii '80, când a „participat de trei ori la Cursurile de vară, de data aceasta ca invitată a Uniunii Scriitorilor”. (Páleníková 2002, 84).

Desigur că pasiunea și interesul științific pentru limba română au putut fi continuate prin cooptarea Janei Páleníková în corpul profesoral al catedrei de Romanistică, secția română, după cum mărturisește:

„Când am aflat însă că la catedra de romanistică, la secția română, s-a eliberat un post de asistent universitar, n-am ezitat nici o clipă să mă înscriu la concurs. Asta s-a întâmplat în anul 1985. Am obținut postul și de atunci predau istoria literaturii române, conduc seminariile de traducere și, dacă e nevoie, fac și curs practic. De fapt, cu acest curs, mi-am început cariera pedagogică.” (Páleníková 2002, 83; subl.n. – M.A.).

ceea ce-i va oferi interviuatai șansa de a transmite generațiilor de studenți cu care a interacționat cunoștințele dobândite și pasiunea pentru obiectul studiat:

„Îmi place să lucrez cu tinerii curioși, să le deschid ochii, așa cum mie mi i-a deschis profesorul meu. Situația se repetă de fiecare dată cu studenții din anul întâi și sunt foarte bucurătoare când re trăiesc împreună cu ei dezvăluirea dificultăților limbii române și a misterelor literaturii.” (Páleníková 2002, 83; subl.n. – M.A.).

Un alt element important în „convertirea” interviuatai îl reprezintă și modul în care aceasta se raportează identitar comparativ nu doar la cultura română, ci și la români, aprecierea ei anulând dicotomia *trecut/prezent*, *înainte de 1989/după 1989*, surprinsă prin alternarea verbelor la indicativ, perfect compus, cu cele la indicativ, prezent:

„De la început trebuie să subliniez că în România m-am simțit întotdeauna foarte bine și nu spun asta din politețe. Am călătorit destul de mult prin țară, cunosc o mare parte a ei, am vizitat diferite locuri, am fost prin familii și peste tot – înainte sau după revoluție – am fost primită ca și cum aș fi de-a lor. În această privință nu există nici o deosebire între înainte și după. Nu vorbesc însă de condițiile de viață, de cunoscutele aspecte negative. Acolo deosebirea dintre ceea ce a fost și ceea ce este e enormă. Cunosc România destul de bine, nu numai prin prisma unui turist care petrece două săptămâni la mare.” (Páleníková 2002, 84; subl.n. – M.A.).

Și continuă:

„Pentru mine, România e o țară minunată, o țară a înălțimilor, la care noi slovaci nici n-am visat, mă gândesc la dezvoltarea culturii și la succesele ei pe plan european, dar și a prăpăstiilor, adică sărăciei, mizeriei, pe care, spre norocul nostru, noi nu le-am cunoscut.” (Páleníková 2002, 84; subl.n. – M.A.).

Resimțită ca incompletă, această secvență explicativ-argumentativă este legată, printr-un construct cu rol de conector argumentativ, de o secvență declarativă din care transpare sensibilitatea afectivă a interviuatei pentru România și pentru limba română:

„Și încă ceva. Obişnuiesc să spun că România e, într-un fel, o țară ce deține puterea de a încânta. Oricine o vizitează trebuie să se îndrăgostească de ea, în cel mai bun caz, să nu rămână indiferent. Este cazul meu și al studentelor mele. Toate suntem ca vrăjite. Din cele nouă fete, care anul viitor își vor termina studiile, șapte le vor termina cu limba română ca specializare. Faptul acesta are pentru mine prețul unei victorii mari și mă încurajează să mă zbat în continuare pentru limba română concurată de alte limbi mai «mari».” (Páleníková 2002, 84; subl.n. – M.A.).

Remarcăm aici că discursul interviuatei se construiește proiectiv pe axa prezent/viitor, fiind evidențiat prin alternarea verbelor la indicativ, prezent, cu cele la indicativ, viitor.

Așadar, putem spune fără să greșim că fascinant rămâne modul în care Jana Páleníková reușește să ne facă martori ai conectării prezentului (= momentul interviului) cu trecutul și cu viitorul. De exemplu, structura verbală la conjunctiv cu valoare de imperativ „Să fiu sinceră!”, din următoarea secvență, ce subliniază atitudinea interviuatei jucând un rol argumentativ cu efect imediat, se transformă în liantul ce unește două axe temporale ce organizează actul rememorativ impregnându-l cu autenticitate și sinceritate nu doar față de propria persoană, ci și față de noi ceilalți: „Să fiu sinceră! Atunci nici nu mi-a trecut prin cap că această limbă – pe vremuri, pentru mine o mare necunoscută – va avea rolul decisiv în viața mea profesională.” (Páleníková 2002, 83; subl.n. – M.A.).

3. În loc de concluzii

În lucrarea noastră, am căutat să surprindem, prin secvențele textuale analizate, maniera în care Jana Páleníková se redefineste și își definește, din perspectiva limbii române, „convertirea” la o nouă identitate culturală și profesională, actul rememorativ declanșat de interviu permițând interviuatei să își rescrie biografia personală. Așa cum s-a putut constata, metafora „convertirii” la această nouă identitate coincide în cazul Janei Páleníková atât cu percepția și proiecția acesteia în mediul cultural românesc, cât și cu procesul de însușire a limbii române, compus din trei etape, și anume: prima etapă în care interviuata descoperă limba română, a doua etapă ce coincide cu formarea propriu-zisă (anii de studenție, bursele de studiu și cursurile de vară) și a treia etapă, în care aceasta devine un transmitător și mediator al transferului de cunoștințe, întrucât are toate calitățile și competențele de a forma noi generații de studenți. Spre deosebire

de alte specii caracteristice literaturii „de frontieră” (i.e. memorii, jurnal, autobiografie etc.), toate secvențele discutate, ce atribuie statut de biografie lingvistică textului nostru, se caracterizează prin coeziune și coerență, fiind realizate, la nivel macrotextual, prin secvențele dialogice sau prin alternanța replicilor de tip întrebare/răspuns, iar, la nivel microsecvențial, prin elementele lingvistice de tip verbe (epistemice, de opinie, de percepție, volitive etc.), conectori pragmatici, pronume personale (preponderent, de persoana I, singular și plural), adjective (calificative și pronominale posesive și demonstrative) etc. ce construiesc discursul Janei Páleníková.

Referințe bibliografice

- Adam, Jean-Michel. 1999. *Linguistique textuelle. Des genres de discours aux textes*. Paris: Nathan.
- Adam, Jean-Michel. 2008. *Lingvistică textuală. Introducere în analiza textuală a discursurilor*. Traducere de Corina Ifimția. Prefață de Rodica Nagy. Iași: Institutul European.
- Adam, Jean-Michel. 2009. *Textele. Tipuri și prototipuri. Povestire, descriere, argumentație, explicație și dialog. Răspunsuri originale pentru analizele de texte: recunoașterea secvențelor*. Traducere de Cristina Stanciu. Iași: Institutul European.
- Adam, Jean-Michel, Petitjean, André, în colaborare cu F. Revaz. 2007. *Textul descriptiv. Poetică istorică și lingvistică textuală cu aplicații, exerciții și răspunsuri*. Traducere de Cristina Strătilă. Prefață de Vasile Dospinescu. Iași: Institutul European.
- Dragoș, Elena. 2000. *Introducere în pragmatică*. Cluj: Casa Cărții de Știință.
- Florea, Lîgia Stela. 2018. *Pour une approche linguistique et pragmatique du texte littéraire*. Seconde édition revue et augmentée. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
- Pop, Liana. 2009. *Mărci lingvistice și orientare discursivă*, în Rodica Zafiu, Adina Dragomirescu, Alexandru Nicolae (coord.), *Limba română: controverse, delimitări, noi ipoteze. Actele celui de-al 9-lea Colocviu al Catedrei de Limba română*, vol. II. București: Editura Universității din București, p. 225-241.
- Simina-Suciu, Maria-Magdalena. 2024. *Biografia lingvistică. Abordare generică și culturală*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană.
- Vlad, Carmen. 2003. *Textul aisberg. Teorie și analiză lingvistico-semiotică*. Ediția a II-a revăzută și adăugită. Cluj: Casa Cărții de Știință.
- Vlad, Tudor. 1997. *Interviul. De la Platon la Playboy*. Cluj-Napoca: Editura Dacia.

Surse

- Páleníková, Jana. 2002. „Convertirea” mea la limba română. Interviu realizat de Maria Aldea. În „Steaua”, anul III, nr. 5-6, p. 83-84, 95.